

DLA doktori értekezés tézisei

Molnár Gyula

Dennis Brain hatása a kürt fejlődésére

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet – és művelődés –

történeti tudományok besorolású

doktori iskola

Budapest

2010

I. A kutatás előzményei

Dennis Brain életéről és munkásságáról semmilyen magyar elemző szakirodalom nem áll rendelkezésre. A magyar zenetörténet számára ezért ez a téma teljes mértékben újszerű. Külföldön, első sorban az Egyesült Királyságban és Japánban azonban számottevő szakirodalom áll rendelkezésre.

A téma legkiemelkedőbb irodalmi gyűjteménye Stephen J. Pettitt: *Dennis Brain: A biography* című könyve, mely a Brain család történetét és munkásságát, de elsősorban Dennis Brain életét dolgozza fel. Ez a mű részletes, pontos, sok adatot tartalmaz, azonban nem célja az elemzés valamint az értékelés. Hiányzik belőle a zenetörténeti kontextusba helyezés, továbbá a következtetések levonása.

További szakirodalmak foglalkoznak ugyan Dennis Brain felvételeinek elemzésével, de ezek – kevés kivétellel – inkább egy-egy műre és nem az egész életműre fókuszálnak.

Végül pedig: csak korlátozott irodalmat találtam Dennis Brain hangszerfejlesztési útkereséseiről és a fejlesztések hatásairól.

Céлом tehát, hogy olyan elemzést nyújtsak a Brain család – ezen belül is leginkább Dennis Brain – kürttel kapcsolatos gondolatairól, ami részletesen bemutatja a zenetörténeti kontextust, az újításokat, és azok hatását az örökölt hagyományokra és a kürt, mint hangszer fejlődésére.

II. Források

A doktori értekezésem legfontosabb forrásanyaga Stephen J. Pettitt: *Dennis Brain: A biography* (London: Robert Hale, 1989, Második, bővített kiadás) című munkája. A mű időrendben tárgyalja a fontosabb életrajzi eseményeket, de igyekszik bemutatni az angol zenei élet egy-egy szeletét is.

Dennis Brain: „About the French Horn” *Brass Today* (megjelenés dátuma ismeretlen /<http://www.geocities.co.jp/MusicHall/1921/article4e.html/>) című írása, melyben kifejti gondolatait a hangszer nehézségeiről, beszél a technika fejlődéséről és a kürt repertoárjáról. Dennis Brain írása alapvető volt nézeteinek és gondolkodásának megértéséhez.

Michael Meckna: „The Legacy of Dennis Brain” (*Horn Call* Vol. XXI No.2 April, 1991) című cikke indított el Dennis Brain munkásságának értékelésében, és segített feltérképezni összetett hatásainak fontosabb területeit.

Martin J. Prowse: „The Unfamiliar Dennis Brain” (*Audio Record Review*, October 1969, pp.678-9.) című munkája Dennis Brain kamara és zenekari munkásságával, illetve művészete hangzásvilágának elemzésével foglalkozik.

Ifor Jamesszel történt személyes találkozásom során (1994. június 14-én, Freiburgban egy felvételi vizsgát követően) beszélgettem és szereztem tudomást Aubrey Brain felvételi alkalmával végzett fizikai alkalmassági vizsgálatairól és Dennis Brain megoldásáról, amit kürtjének intonációs problémáira alkalmazott.

Az értekezésemben felvázolt hangszertörténeti háttér alapját főként Kurt Janetzky és Bernhard Brüchle: *Das Horn*. (Deutschland: Schott Mainz, 1977.) című munkája szolgáltatta, melyben a szerzők végigvezetik a kürt technikai fejlődését az ókortól, egészen az 1970-es évekig.

Az összehasonlító elemzés elvégzéséhez Hans Pizka: *Das Horn bei Mozart Facsimile-collection* (München: Hans Pizka Edition, 1980) című munkája nyújtott kiindulási pontot. Hans Pizka könyvében Mozart eddig ismeretes kürtre írt műveinek eredeti kottáját közli és a jobb megértés érdekében keletkezéstörténeti adatokat is szolgáltat. Az összehasonlításhoz segítségül hívtam még Wolfgang Amadeus Mozart: *Nr. 2. Esz-dúr Kürtverseny*,(KV.417) (Basel: Bärenreiter-Verlag Kassel 2008, 3. kiadás) legújabban megjelentetett kottáját.

A kürtversenyből készült elemzett felvételek a következők voltak: *Great horn players in historic recording*, Aubrey Brain, Joseph Batten (vezényel), Royal Symphony Orchestra (SOTONE Historic Records, CD 104, 2002.).

Mozart Konzerte Für Horn und Orchester Nr.1-4. Dennis Brain, Herbert von Karajan (vezényel), London Philharmonic Orchestra (LP mono, Electrola ZAX 464, EMI 1C 063-00 414).

III. Módszer

Dolgozatom módszertanilag két egységre bontható: az első és egyben legterjedelmesebb egységben a fellelhető irodalom alapján

Dennis Brain és családjának a kürt fejlődésére gyakorolt hatását mutatom be. A másodikban az Aubrey és Dennis Brain előadásában Mozart: *Nr. 2. Kürtversenyből* (KV. 417) készült felvételeket összehasonlító elemzésnek vettem alá. A metodikailag két részt különböző módszerekkel vizsgáltam.

A dolgozat első egységében a cél a rendelkezésre álló irodalom minél szélesebb feltárása, rendezése és kontextusba helyezése volt. A korlátozott számú és nehezen megszerezhető irodalom alapján körvonalazódtak azok a területek, melyekben Dennis Brain kürtre gyakorolt hatása kimutatható. Ezek pedig: Dennis Brain és kürtös családtagjainak angol zenei életben betöltött vezető szerepe, a hangszeren végzett módosítások, a zeneszerzőkre gyakorolt inspiráló hatás, végül a nagyszámú, magas nivójú szóló fellépése és hangfelvételeinek elkészítése volt. Az egyes területek elemzésekor a vonatkozó zenetörténeti háttér, valamint hangszerfejlődési irányok is bemutatásra kerültek.

Speciális keresőszavas irodalomkutatást végeztem a HighBeam online újságotbázisban, olyan cikkeket keresve, amik az elmúlt 10 évben (1999-2010; a keresés időpontja 2010. február 13) valamilyen módon reflektálnak Dennis Brain Mozart-felvételeire (keresőszavaim: Dennis Brain, Mozart, horn). A találatokat három csoportba osztottam és értékeltem (1. Dennis Brain felvételeinek mai perspektívából történő elemzése; 2. azon cikkek, amiben összehasonlítják Dennis Brain felvételét egy jelenkorival; 3. egyéb elemző munkák).

Dolgozatomban Aubrey Brain és Dennis Brain előadásában összehasonlító elemzést végeztem W. A. Mozart; *Nr. 2. Esz-dúr Kürtverseny*.(KV. 417) című darabján. Elemeztem a mű szerkezetét és felépítését formai és harmóniai szempontból, majd az előadási módokat a tempóválasztás, az artikuláció, a zenei interpretáció, stílus és a hangszerkezelés alapján.

IV. Eredmények

A dolgozat témájául választott személyiség, Dennis Brain zenei intelligenciájával, csodálatos és lebilincselő felvételeivel fiatal korom óta inspirált a szakmai munkában. A zenész társadalom Dennis Brain felé irányuló széleskörű és egyöntetű elismerése vezetett arra, hogy feltérképezsem a háttérben meghúzódó tényezőket és összetett munkásságának mozaikjait.

A dolgozat szorosán véve az 1860-1957-ig terjedő időszakot tárgyalja, de estenként visszanyúl a XVII. és előre tekint a XXI. századba. Munkámban elhelyeztem a Brain családot korának zenei életében, akik felfogásukkal, technikai tudásukkal jelentős mértékben befolyásolták, fejlesztették és tovább adták a kürtről kialakított nézeteket, a tradicionálisan örökölt cseh-osztárc-német kürtölési hagyományt és a francia hangideált.

Dennis Brain kereste a szóló munkára ideális hangszert, melynek következtében *F*-kürtről *B* alaphangolású kürtre tért át. A kis hangú, de lágy tónusú francia Raoux-kürtről, a széles furatú, nagyobb hangú és

„egyenesen” fújható 90-es Alexander modellre váltott, ami a mai napig az ő nevét viseli. Kürtjének átépítése következtében rájött az adódó intonációs problémák kiküszöbölésének módjára. Giovanni Punto után 150 évvel, Dennis Brain előadásaival és nagyszámú fellépéseivel újraélesztette a szólista kürtös fogalmát. Érezvén a kültre írt repertoár szorongató korlátait, kérte és inspirálta a zeneszerzőket – esetenként szakmai tapasztalataival tevékenyen részt is vett az új darabok megszületésében. Ennek eredménye a Britten: *Szerenád tenorhangra, kültre és vonószenekarra* (Op.31), a Hindemith: *Kürtverseny*, a Malcolm Arnold: *II. Kürtverseny*, az Arnold Cooke: *Arioso és Scherzo*, a Seiber Mátyás: *Notturmo kültre és vonósokra* vagy a Gordon Jacob: *Kürtverseny*. Összesen huszonhat még életében, és négy halála után neki dedikált mű.

W. A. Mozart: *Nr.2. Kürtverseny* (KV. 417.) felvételeinek összehasonlítása során megállapítottuk, hogy az artikulációs megoldások nagyban hasonlítottak egymásra, de a tempó, a zenei interpretáció Aubrey Brain felvételén inkább a XX. század első felét uraló „túl-romantizáló” előadói stílus, míg Dennis Brain felvétele kiforrottabb hangszerkezelést, virtuóz és túlzásoktól mentesebb tempótartást és fantáziadús előadást tartalmazott.

Dennis Brain színpadon töltött mindössze tizenkilenc éve alatt vált világhírű és elismert zenekari, kamara és szóló művésszé, akinek ránk maradt felvételei időállóak, a Mozart Kürtversenyek felvételei pedig alaplíműnek számítanak.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

- 1980-ban Beethoven: Zongoraötös, Erlangen (Németország) (Nyári Jenő-zongora, László Rita – oboa, Horn András – klarinét, Faludy Krisztina – fagott, Molnár Gyula – kürt)
- 1980-ban Mozart: Zongoraötös, Pommersfelden (Németország) ugyan azzal a kamaraegyüttesel hangzott el.
- 1994-ben Brahms: Kürt trió, Landsberg, (Németország) Rathaus, Járóka Sándor (hegedű) és Szűts Katalin (zongora)
- 1996-ban Mozart: Nr. 2. Esz-dúr Kürtverseny, a Dodici kamarazenekar közreműködésével és Dobra János karnagy vezényletével.
- 2001-ben Richard Strauss: II. Esz-dúr kürtverseny, (hat alkalommal) ifjúsági sorozaton való előadására került sor.
- 2001-ben Mozart: Sinfonia Concertantéját Esz-dúr, (KV. 297/b), (Karvaly Szilárd – oboa, Molnár Tibor – klarinét, Szalai Edina – fagott, Molnár Gyula – kürt) vez. Medveczky Ádám Győri Filharmonikus Zenekar, Győri Nemzeti Színház.
2000. július 21. Britten: Szerenád, tenor hangra, kürtre és vonós zenekarra, (zongora kíséretes változat) Keönch Boldizsár (tenor), Jászberényi Lilian (zongora), Zene Határok Nélkül, Balassagyarmat, Rózsavölgyi Márk Zeneiskola
- 2001-ben Britten: Szerenád, tenorhangra, kürtre és vonószzenekarra. A Győri Nyár rendezvényt sorozat keretében, Muck József (tenor). Molnár Gyula (kürt) vez. Medveczky Ádám, Győri Filharmonikus Zenekar,
- 2007 November 5. illetve 6.-án, előadtuk Heinrich Hübler: 4 kürtre írt versenyművét Győrben majd Tapolcán, az Országos Filharmónia rendezésében Medveczky Ádám és a Győri Filharmonikus Zenekar kíséretével. (Dankos Ferenc, Molnár Gyula, Falvai Márton, Szabó János – kürt)
2010. március 28. Ligeti György: Hat bagatell – fűvösötös változat, Kovács Katalin (fuvola), Lindemann László (klarinét), Sajti Erzsébet (oboa), Szalai Edina (fagott), Molnár Gyula (kürt). Győri Filharmonikus Zenekar Kamara-bérlet sorozat, Varga Tibor Zeneművészeti Intézet, Hangversenyterme.

CD kiadványok:

- Michael Haydn: Deutsches Hochamt, Deutsches Lauda Sion & Magnificat – SZIF-Universitas Ltd., 1997 – Solo kürt.
- Michael Haydn: Sacred Vocal Music – do-lá studio, 2000 – Solo kürt
- A győri székesegyház zenei kincsei – Richter Antal: Kürtquartettek – Harmonia Produkció, 2000 – Solo kürt.
- Johann Michael Haydn: In Festo Sanctorum Innocentium – do-lá studio, 2002 – Solo kürt.